

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
магістра

на тему: **«ВПЛИВ ІСЛАМСЬКОГО ФАКТОРУ НА ПОЛІТИКУ ЄС»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи Р1-М21
спеціальності 052 Політологія
Шевчук Наталія Володимирівна

Керівник:
Віннічук О. В.,
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології та філософії

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСЛАМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	8
1.1. Ретроспектива розвитку ісламу як світової релігії.....	8
1.2. Проблеми ісламського фундаменталізму, екстремізму та радикалізму у сучасному світі.....	17
1.3. Соціокультурні парадигми модернізації ісламського світу.....	25
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІСЛАМУ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЄС.....	31
2.1. Роль та місце мусульманських спільнот та партій в Європі.....	31
2.2. Ісламський тероризм в Європі.....	47
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ІСЛАМУ В ПОЛІТИЦІ КРАЇН ЄС.....	57
3.1. Ісламофобія та протидія політичному ісламу.....	57
3.2. Особливості політичного регулювання ісламу на теренах ЄС: приклад Франції та ФРН.....	65
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. До нових викликів, які постали на початку XXI століття на теренах Європейського Союзу спостерігається значне збільшення притоку зовнішніх мігрантів і біженців, особливо з країн Африки та Близького Сходу. Хоча держави «південної смуги» ЄС, зокрема Мальта, Греція, Італія та Іспанія, найбільше страждають від масового припливу спонтанної імміграції, імміграційні потоки до Німеччини, Великобританії та Франції залишаються найбільшими. У 2013 році близько 12% населення Франції були вихідцями з інших країн, у тому числі близько 5 мільйонів мусульман. Це, мабуть, найбільша мусульманська громада в Європі. Тому іслам, а точніше вся сукупність проблем, пов'язаних зі зростанням мусульман та їх спробами інтегруватися в світські суспільства Європи, стає дедалі важливішим чинником розвитку як внутрішньої, так і зовнішньої політики розвинених країн європейського простору.

Потужне зростання мусульманського населення в країнах Європи в результаті міграційних процесів фактично розширило географічні межі ісламського світу.

Іслам як надзвичайно потужна релігійна гілка, яка не обмежується вірою в Бога, є способом життя, напрямом думки, більше того – основою цивілізації. Заповіді ісламу пронизують життя мусульманина від народження до смерті і значною мірою визначають його соціальну поведінку. Іслам визначає характер економічних відносин, форми правління, соціальну і структуру суспільства та вміло зберігає свою життєздатність в умовах сьогодення як могутня релігійна та культурна традиція.

Сьогодні без урахування ісламського чинника неможливо повноцінно спрогнозувати подальший розвиток європейського континенту, і не тільки його. З моменту завершення Другої світової війни ісламське населення тут збільшилося більш ніж у 50 разів. За різними даними, сьогодні в Європі проживає 15-20 мільйонів мусульман. Іслам вже став другою за чисельністю релігією

Стародавнього світу. Франція є однією з країн Європи, найбільш вразливих до проникнення ісламу. У деяких країнах Європи за останні роки зросла кількість екстремістських проявів серед молоді: теракти, підпали автомобілів, напади на мирних громадян.

У сучасній Європі іслам багатьма європейцями сприймається як потужна агресивна сила, що прагне до панування. Причинами глобального міжцивілізаційного протистояння в науковому середовищі часто називають: розрив у соціально-економічному розвитку між Заходом і мусульманським світом, збереження впливу ісламізму, локальні конфлікти між мусульманами та європейцями.

Питання інтеграції мусульман у європейське суспільство сьогодні є одним із найгостріших, оскільки іслам набуває політичного значення в Європі, а менталітет мусульманських іммігрантів загрожує змінити політичний простір ЄС.

Таким чином, актуальність теми магістерської роботи зумовлена міжнародними міграційними процесами, що, як наслідок, зумовлюють зміну етнічного та релігійного складу суспільства, впливаючи на політичні процеси на теренах ЄС.

Об'єкт дослідження – іслам як політико-релігійне явище.

Предмет дослідження – вплив ісламського фактору на політику ЄС.

Мета дослідження: проаналізувати вплив ісламського фактору та його наслідки на політику країн Європейського Союзу.

Для досягнення поставленої мети виокремлено наступні **завдання дослідження:**

- 1) проаналізувати ретроспективні засади становлення ісламу як світової релігії;
- 2) з'ясувати проблеми ісламського фундаменталізму, екстремізму та радикалізму у сучасному світі;
- 3) розглянути соціокультурні парадигми модернізації ісламського світу;

- 4) визначити роль та місце мусульманських спільнот та партій у Європі;
- 5) проаналізувати феномен ісламського тероризму в Європі;
- 6) визначити поняття «ісламофобія» та протидію політичному ісламу;
- 7) порівняти особливості регулювання ісламу в політиці Франції та ФРН.

Методи дослідження. У роботі використано загально-наукові та спеціальні методи дослідження, такі як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація літератури, нормативних актів, інтернет-джерел, публікацій тощо, що дали змогу сформулювати базові поняття дослідження, проаналізувати усі компоненти впливу ісламу на політику ЄС.

Наукова новизна дослідження:

1) Уточнено концептуальні підходи до пояснення ісламу як релігійного явища та його вплив на політичні процеси в країнах ЄС.

2) Набула подальшого розвитку теорія «європеїзації ісламу vs ісламізації Європи», яка ґрунтується на викоріненню європейських традицій не лише з сімейного життя середньостатистичних мусульман, що проживають на теренах ЄС, а й культурної, політичної, соціальної сфер життя суспільства.

3) Доведено, що неконтрольовані міграційні потоки представників ісламського світу на європейський простір створюють протиріччя культурного та політичного розвитку та стимулюють до формування нової моделі політичної нації на теренах ЄС.

Теоретичне та практичне значення роботи. Отримані під час дослідження висновки дають можливість проаналізувати детальніше результати неконтрольованої міграційної політики на теренах ЄС.

Практичне значення очікуваних наукових результатів полягає в тому, що положення і висновки роботи можуть бути корисними для аналітиків, експертів, які займаються питаннями міграційної політики ЄС, удосконаленням механізмів прийняття політичних рішень у сфері міграційної політики, а також прогнозуванням перспектив подальшого розвитку європейського простору.

Матеріали дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі при підготовці студентами до практичних та семінарських занять з таких дисциплін як «Теорія міжнародних відносин та геополітика», «Основи європеїстики», «Міжнародні конфлікти сучасності» тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дипломної роботи були апробовані на студентській науковій конференції (Кам'янець-Подільський, жовтень 2021 р.). Тема доповіді: «Ісламський чинник у політиці країн ЄС: приклад Німеччини».

Публікації. Результати роботи представлені у збірнику студентських наукових праць «Філософ і я» Випуск 5. 2021 р.

Джерельна база дослідження містить три групи джерел: науково-дослідницькі статті, навчально-методичні матеріали, дисертації та монографії інших дослідників, документи міжнародних організацій, державні документи; позиції ісламських політиків, мислителів минулого та сучасності; релігійні джерела та коментарі до них.

Аспекти досліджуваної проблеми вивчали такі дослідники: Г. Пупенко, П. Кутуєв (досліджували формування радикального ісламу та вплив на Україну), Н. Латигіна (досліджувала історичний шлях формування ісламу, його вплив на політичні та економічні процеси, повсякденне життя), М. Кирюшко, О. Ауліна (визначила у роботі соціокультурні парадигми мусульманського світу), А. Колодний, В. Сизонюк та М. Прихненко (аналізували ісламські формування в складі інших держав), В. Гончаренко, Н. Черепанова, М. Lipka, С. Hackett.

Позиції в розвитку ісламу, деспотії, виховання людини, реформ в ісламському середовищі наводяться у праці мусульманського реформатора, панслависта ХІХ ст. Аль-Афгані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з окресленої проблеми свідчить про те, що питання впливу ісламського фактору, як на політичні, економічні, безпекові питання ЄС, вивчено не достатньо.

Структура та обсяг роботи обумовлені метою та завданнями дослідження, і складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши важливі питання, що стосуються особливостей впливу ісламу на політику країн ЄС, можна зробити висновки, що в умовах сьогодення іслам пронизує усі сфери життя і діяльності представників мусульманського світу, які мігрували на терени ЄС, всі відносини та інститути. Він поширюється у багатьох європейських країнах, попри незадоволеність населення. Іслам став однією із провідних релігій світу. Його стрімке поширення загрожує зникненню християнства як такого.

У першому розділі магістерської роботи розкрито ретроспективу виникнення ісламу, також проблеми ісламського фундаменталізму, екстремізму та радикалізму у сучасному світі. З'ясовано, що іслам виступає не тільки як релігія для богослужіння, а й як анатична віра в Аллаха та наставництво для нього, що проявляється у скоєнні терористичних дій. На жаль, не всі можуть відокремити релігію як окрему складову життя суспільства від політики. Ісламський фундаменталізм є прямим цьому прикладом. Представники фундаменталізму виступають також з радикальними ідеями «панісламізму» – різкого посилення ролі ісламу в економічному, політичному, духовному житті народів, що традиційно входили в орбіту поширення ісламу, і розширення сфери впливу цієї релігії на інші народи і держави. Ідеї «панісламізму» одержали практичне втілення в діяльності численних мусульманських міжнародних організацій, у тому числі екстремістських.

Згідно з концепціями низки європейських та американських вчених причинами посилення впливу ісламу на економічне, політичне, духовне життя східних народів є:

1. Молодість ісламу. Мусульманська релігія виникла пізніше інших релігійних систем і, на відміну від них, не вичерпала своїх можливостей. Іслам перебуває у розквіті, маючи значний вплив у сучасному світі.

2. Життєвість і гнучкість мусульманської релігії. Життєздатність ісламу, на думку деяких західних спеціалістів, виявляється в тому, що він вистояв, не втратив своїх позицій, незважаючи на тривалий період колонізації. Його гнучкість пов'язується з відсутністю централізованої організації духовенства, що заважає оперативному та своєчасному вирішенню нагальних проблем.

3. Тотальність ісламу. Під тотальністю ісламу західні вчені розуміють широке охоплення ісламською релігією всіх сфер життєдіяльності віруючих.

4. Простота та доступність ісламу як релігії. Простота ісламу виявляється у його догматах і культурі, які простіші, ніж в інших релігіях. Доступність ісламської релігії дослідники пояснюють тим, що іслам максимально враховує місцеві умови, не заплямував себе колоніальною політикою тощо. На їхню думку, через ці причини іслам значно поширився останнім часом в Африці та інших регіонах світу.

Іслам для мусульман виступає не лише релігією, яка заповнює серця людей, а й філософією, мораллю, правом, концепцією верховної влади, і регулювання різних взаємовідносин в суспільстві, відносин сімейних, відносин власності, усіляких мирських справ і дій. Також є соціально-психологічною настановою, яка формує певний стереотип поведінки, мислення тощо.

У другому розділі роботи розглянуто питання ролі та місця мусульманських спільнот у Європі. Дедалі частіше у світі з'являються політичні партії, суди, державні установи з мусульманським підтекстом. Зокрема, у Великобританії багато представників корінного населення приймає іслам, будує мечеті на місці церков тощо. Відомі мусульманські політичні партії були створені в Іспанії, Франції, Швеції, Італії, Норвегії та багатьох інших країнах, вони користуються популярністю і сьогодні.

Значення ісламу й арабської цивілізації для християнської європейської цивілізації було завжди свого роду культурним джерелом, в якому західний світ знаходив особливі культурні елементи, яких йому не вистачало.

Було доведено, що не існувало якогось містичного феномена відродження ісламу як релігії, а передусім йшлося про численні спроби поставити іслам на служіння певним політичним інтересам.

Цей висновок мав принципове значення. З одного боку, він дозволяє аналізувати іслам як віровчення в цілому ідентичне іншим світовим релігіям, що володіє власною специфікою, і при цьому значно впливає на суспільство. З іншого боку, розгляд механізмів використання ісламу різними соціально-політичними силами дає змогу з'ясувати причини почасти дестабілізуючого впливу ісламізму (тобто політизованого ісламу) на міжнародні процеси, що відображує притаманну цій релігії агресивність, та провокує зіткнення різних політичних цілей й амбіцій. З часу свого виникнення і донині іслам зазнав деяких змін. Він пристосовувався до умов життя будь-якого народу, до різних соціальних устроїв, до рівня розвитку матеріальної та духовної культури. Водночас іслам зберігає ортодоксальний вплив у деяких країнах і на широкі верстви населення (зокрема, селянські). Останнім часом спостерігається відродження ортодоксального ісламу і його претензії відігравати правлячу роль в усіх сферах існування держави, прагнення перетворити її на суто ісламістське утворення. Так, у світі ісламу в останні десятиліття дедалі впливовішою стає фундаменталістська орієнтація, що пропагує повернення до справжніх ісламських цінностей часів Мухаммада. Поряд з нею існують традиціоналістська, що прагне залишити іслам таким, який він є, і модерністська, що виступає за більш активне пристосування ісламу до реалій сучасного світу.

Наступне питання, що було проаналізоване у роботі, стосувалося ісламського тероризму в Європі. Події 11 вересня 2001 року показали всьому світу, що люди, котрі сповідували у фанатичних цілях іслам, зробили непоправне зло та лиходійство, що забрало життя багатьох невиних людей.

У третьому розділі було розкрито питання, що стосувалося протидії ісламу в країнах ЄС. Для прикладу розкрито особливості політичної протидії зверхності

ісламу у ФРН та Франції. У підрозділі проаналізовано як по різному суспільство та влада реагує на виклики сучасності, а саме поширення ісламу у різних його проявах у зазначених країнах.

Сьогодні іслам являє собою одну із найбільш впливових світових релігій. Мусульмани становлять шосту частину населення Землі. Нині загальна кількість мусульман у світі давно вже перевищила 1 мільярд. За статистичними даними, на 2070 р. іслам стане найбільш розповсюдженою релігією на планеті. Так вважають дослідники із Pew Research Center.

І хоча різке прискорення розвитку людської цивілізації в наші дні змушує світ ісламу поновому, прискореними темпами реагувати на виклики часу, на ситуацію, що постійно змінюється, це повинно було б привести до подальшої трансформації консервативних тенденцій, реформування, лібералізації державної структури, поступового перетворення самої цивілізації – усі ці процеси не можуть бути занадто швидкими.

Для мусульманського світу подальший ренесанс ісламу означає прагнення до активнішої участі мусульманських країн у світовій політиці. Те, наскільки конструктивною буде ця участь, залежить від цілої низки факторів їх внутрішнього економічного, політичного та соціального розвитку. При усуненні певного радикального нашарування, іслам може стати для різних за своєю орієнтацією політичних рухів своєрідним спільним фундаментом, необхідним для пошуку нових, більш успішних, соціальних моделей, які сприймалися б, нарешті, не як привнесені, а свої споконвічні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Брожина В. Поняття «ісламський радикалізм»: сутність та варіанти інтерпретації. Наукові записки. Київ: ІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. Вип. 40. С. 533-547
- 2.Гусев В. Ісламський екстремізм і фундаменталізм: історія та сучасність. Східна філософія. 2021. С. 265-272
- 3.Пупенко Г. І., Кутуєв П. В. Роль низових релігійних громад у формування радикального ісламу: Україна в європейському контексті: дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 054 «Соціологія». Київ, 2018. 136 с.
- 4.Кирюшко М. Політичний іслам – маркер кризового суспільства. Іслам в його проблемах і трансформаціях: збірник наукових праць. Київ, 2010. С. 43-51
- 5.Аулін О. Соціокультурні парадигми модернізації мусульманського світу. Іслам в його проблемах і трансформаціях: збірник наукових праць. Київ, 2010. С. 77-83
- 6.Rahman Fazlur. Islam. Chicago: University of Chicago Press, 1979. 397 p.
- 7.Кушніренко В. О. Альтернативні підходи історичній шариатській моделі у конструюванні політичної реальності в рамках ісламської автентичної традиції. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Випуск 94 (Частина II). С. 44-51
- 8.Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. :В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смоляннюк та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
- 9.Гоголь К. В. Ісламський виклик європейській ідентичності (на прикладі Франції). Київ, 2021. 93 с.
- 10.Ель Г. К. Специфіка соціально-філософського аналізу арабського світу в аспекті глобалізаційних практик. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. С. 49-52
- 11.Роль та місце ісламських партій в європейській політиці. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/arxiv-inshij-vostok/islam-party

12. Роль та місце ісламських партій в європейській політиці. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/arxiv-inshij-vostok/islam-party/

13. Мультикультурне самогубство Європи та ісламська стратегія підкорення. URL: <https://vsirazom.ua/article/multikulturene-samogubstvo-ievropi-ta-islamska-strategiya-pidkorennya>.

14. Макаренко Є. А. Мусульманські спільноти в Європі: регіональні і національні аспекти міжнародної взаємодії:

URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qVA9GzQwqRAJ:journal.s.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3296/2978+&cd=5&hl=uk&ct=clnk&gl=se

15. Ямпольська Л. М. Іслам і сучасний світ: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017. 190 с.

16. Частка мусульман в Європі зросте до 2050 року вдвічі. D.W. Made for minds : веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/дослідження-частка-мусульман-в-європі-зросте-до-2050-року-вдвічі/a-41601382> (дата звернення: 18.10.2022).

17. Зінько С. Ю. Проблеми інтеграції мусульманських спільнот у Європі: досвід для України. Стратегічні пріоритети. 2008. Вип. 4. С. 229–240.

18. Цирфа Ю. Вплив транснаціональних діаспор на формування зовнішньополітичної ідентичності держав Євразійського регіону. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Випуск 103 С.134–136.

19. Are Conservative Muslim Tablighi Jamaat Pacifists or Extremists? VOA News : веб-сайт. URL: <https://www.voanews.com/a/conservative-muslim-movement-tablighi-jamaat/3148033.html> (дата звернення: 18.10.2022).

20. Tablighi Jama'at. Pew Research Center : веб-сайт. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/2010/09/15/muslim-networks-and-movements-in-western-europe-tablighi-jamaat/#fn-5877-41> (дата звернення: 18.10.2022).

21. F: Burton, Stewart S. Tablighi Jamaat: An Indirect Line to Terrorism. Stratfor : веб-сайт. URL:

https://web.archive.org/web/20140905014000/http://www.stratfor.com/weekly/tablighi_jamaat_indirect_line_terrorism

22. Can the Muslim world really unite? Hizb ut-Tahrir Britain : веб-сайт. URL: <https://www.hizb.org.uk/islamic-culture/can-the-muslim-world-really-unite/> (дата звернення: 18.10.2022).

23. Tablighi Jama'at. The World Almanac of Islamism. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20160323011829/http://almanac.afpc.org/tablighi-jamaat>

24. Nabahani T. The System of Islam. London : Al-Khilafah Publications, 2002. 176 p.

25. Farouki T. A Fundamental Quest: Hizb Al-Tahrir and the Search for the Islamic Caliphate. Grey Seal : Caliphate, 1996. 239 p.

26. Lambroschini S. Germany: Court Appeal By Hizb Ut-Tahrir Highlights Balancing Act Between Actions, Intentions. Radio Free Europe : веб-сайт. URL: <https://www.rferl.org/a/1055527.html> (дата звернення: 17.10.2022).

27. European Court of Human Rights. Hizb Ut-Tahrir and Others v. Germany : court decision № 31098/08, 12.06.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-212626> (дата звернення: 17.10.2022).

28. Communiqué from Hizb ut-Tahrir – America and Britain declare war against Islam and the Muslims. Internet Archive : веб-сайт. URL: <http://www.khilafah.com/home/category.php?DocumentID=2428&TagID=3> (дата звернення: 17.10.2022).

29. Københavns Kommune lukker Hizb ut-Tahrirs lokaler. DR : веб-сайт. URL: <https://www.dr.dk/nyheder/politik/koebenhavns-kommune-lukker-hizb-ut-tahrirs-lokaler> (дата звернення: 19.10.2022).

30. HT Indonesia: Dutch Government must be held accountable over FITNA. / Editorial. London : HTI-Press, 2008. 150 p.

31. Роль та місце ісламських партій в європейській політиці. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел» : веб-сайт. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/архив-regioni/архив-blizkij-sxid/архив-inshij-vostok/islam-party/ (дата звернення: 19.10.2022).

32. Романюк А.С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи : навчально-методичний посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 455 с.

33. Messana M. Muslim resistance and Islamic martyrs: "moriscos", slaves and Christian renegades facing the Spanish Inquisition in Sicily. Quaderni Storici, 2007. No. 3. P. 743–772.

34. Migration Minister Questions Islamist Party Efforts. YLE : веб-сайт. URL: <https://yle.fi/news/3-5821706> (дата звернення: 19.10.2022).

35. Martikainen T., Mapril J. Muslims at the Margins of Europe: Finland, Greece, Ireland and Portugal. Muslim Minorities. Leiden : Brill Publishers, 2008. 350 p.

36. Erdogan says Bulgaria's pressure on Turks «unacceptable». Reuters : веб-сайт. URL: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-bulgaria-election/erdogan-says-bulgarias-pressure-on-turks-unacceptable-idUSKBN16U1Q1> (дата звернення: 19.10.2022).

37. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 2. 550 с.

38. Кацнір В., Серкевич І. Сучасне розуміння поняття тероризму. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13445/70.pdf> (дата звернення: 19.10.2022).

39. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003. №638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 19.10.2022).

40. Кончаковська В.В., Кравчук А.С. Тероризм як злочинне явище: еволюція та заходи запобігання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. Економіка і право. 2016. Вип. 31. С. 128-135.

41. Laqueur W. The new terrorism: fanaticism and the arm of mass destruction New York : Oxford University Press, 1999. 312 p.
42. Лук'янюк С.В. Релігійний фундаменталізм як одна із причин тероризму. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. Вип. 5. С. 225–227.
43. Leading Hezbollah commander and key Israel target killed in Syria. The Guardian : веб-сайт. URL: <https://www.theguardian.com/world/2016/may/13/hezbollah-commander-killed-israel-mustafa-badreddine> (дата звернення: 19.10.2022).
44. Shehata S. Islamist Politics in the Middle East: Movements and Change. London : Routledge, 2012. 240 p.
45. What now for al-Qaeda? BBC News : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-62399380> (дата звернення: 19.10.2022).
46. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 Львів, 2011. 36 с.
47. Europol European Union. Terrorism Situation and Trend Report (2022). Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 96 p.
48. Ehle D. Terminologi – islamofobi. Motargument : веб-сайт. URL: <https://motargument.se/2014/02/23/terminologi-islamofobi> (дата звернення: 19.10.2022).
49. Roald S. New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts. Brill, 2004. 95 p.
50. Ullenhag E. Round table regarding islamophobia in Stockholm. Stockholm : Government Offices of Sweden, 2014. 15 p.
51. Боротьба з тероризмом чи ісламофобія? Як Франція змінює правила для мусульман. Номадске : веб-сайт. URL (дата звернення: 19.10.2022).
52. Ердоган розкритикував ЄС за ісламофобію. День: веб-сайт. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/news/090517-erdogan-rozkrytykuvav-yes-za-islamofobiyu> (дата звернення: 19.10.2022).

53. Austria's Kurz urges EU to do more to fight «political Islam». Euractiv: веб-сайт. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/austrias-kurz-urges-eu-to-do-more-to-fight-political-islam/> (дата звернення: 19.10.2022).

54. В Австрії створили «карту ісламу», Ради Європи вимагає її закрити. Європейська правда : веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/05/31/7123860/>
<https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/austrias-kurz-urges-eu-to-do-more-to-fight-political-islam/> (дата звернення: 19.10.2022).

55. Vakil A. Is the Islam in Islamophobia the same as the Islam in anti-Islam; Or, when is it Islamophobia time? Thinking Through Islamophobia: Global Perspectives. London: Hurst and Company, pp.23–44.

56. Wakim J. Any Tom, Dick or Harry can beat prejudice. The Sydney Morning Herald, 27 September, 2004. p.17.

57. EUMC. Highlights of EUMC Report «Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia». URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1936-EUMC-highlights-EN.pdf (дата звернення: 19.10.2022).

58. Anti-Islam hate crimes triple in London after Paris attack. BBC News : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-34995431> (дата звернення: 19.10.2022).

59. Anti-Islam movement PEGIDA stages protests across Europe. Reuters: веб-сайт. URL: <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-protests-germany-idUSKCN0VF0P4> (дата звернення: 19.10.2022).

60. Кніпп К. Терор проти мусульман – напад на Європу. DW : веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/коментар-терор-проти-мусульман-напад-на-європу/a-39323357> (дата звернення: 19.10.2022).

61. Історія релігії в Україні/ За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. Київ: Знання, 1999. 735 с.

62.Микола Кирюшко. Передмова. Іслам у поліконфесійній Україні // Іслам і сучасний світ: Роботи учасників другого та третього Всеукраїнського конкурсу ісламознавчих досліджень молодих учених ім. А. Кримського / упорядник М. І. Кирюшко. К.: Ансар Фаудейшн, 2009. 320 с.

63.Пупенко Г. І., Кутуєв П. В. Роль низових релігійних громад у формування радикального ісламу: Україна в європейському контексті: дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 054 «Соціологія». Київ, 2018. 136 с.

64.Lipka M., Hackett C. Why Muslims are the world's fastest-growing religious group. Pew Research Center. 2017. URL: <http://www.pewresearch.org/facttank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group>

65.Латигіна Н. А. Іслам: шлях крізь століття: монографія. Київ: Київський національний торгово-економічний університет, 2016. 360 с.

66.Гнот С. І. Релігієзнавство: навчальний посібник. Львів: ЛДУФК, 2011. 164 с.

67.Пророченко Н. О. Основні принципи ісламської концепції світового устрою. Київ, 2008. С. 106-114. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6516/Prorochenko_Osnovni_pruncyuru_islamskoyi.pdf?sequence=1

68.Ауліна О. Соціокультурні парадигми модернізації мусульманського світу. Іслам в його проблемах і трансформаціях: збірник наукових праць. Київ, 2010. С. 77-83

69.Колодний А. Мусульманська загроза: ілюзія чи реальність? Іслам в його проблемах і трансформаціях: збірник наукових праць. Київ, 2010.С. 101-107

70.Сизонюк В. Є., Прихненко М. І. Проблема іміджу ісламських держав у сучасних міжнародних відносинах. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 121-124

71.Браїло А. Ідеологічні основи ісламського фундаменталізму та екстремізму: історія та можливі наслідки. European political and law discourse. 2018. Vol.5. С. 95-100.

72.Гончаренко В., Черепанова Н. Мусульманський фундаменталізм – новий фактор світової політики. Людина і світ. 2002. № 3. С. 55-58

73.Кудрядченко А. І. Іслам у сучасній Європі та Україні: виклики, стан і перспективи. Зовнішня політики і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Київ, 2014. Вип. 21. Ч. 2. С. 64-69

74.Арістова А. Сучасні трансформації політичного ісламу. Релігія та соціум. Київ, 2011. № 2 (6). С. 90-95

75.Остроухов В., Лікаренко О., Петрик В. Ісламістський релігійний екстремізм і ваххабізм. Політичний менеджмент. 2007. № 6. С. 133-142

76. Triandafyllidou A. European Muslims: Caught between Local Integration Challenges and Global Terrorism Discourses [Electronic resource] // Istituto Affari Internazionali. Working Paper 15. 2015. 16 p. Access mode : URL: <http://www.osce.org/networks/166511?download=true>.

77. Dillender N. The Integration of African Muslim Minority: A Critique of French Philosophy and Policy [Electronic resource]. USA : University of South Florida, 2011. 68 p. Access mode : URL: http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4268&context=et_d.

78. Tebbakh S. Muslims in the EU – Cities Report: France [monograph ; electronic resource]. France : Preliminary research report and 264 literature survey, 2007. 100 p. Access mode : URL: https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/museucitiesfra_20080101_0.pdf.

79. Rostan P., Rostan A. When will European Muslim population be majority and in which country? PSU Research Review. 28 August 2019. PP. 123- 55 144. URL: <https://cutt.ly/7b9PM28>

80. Muslims in Europe: Questions and Answers/ European Network Against Racism. 20.02.2015. URL: <https://www.enar-eu.org/Muslims-in-EuropeQuestions-and-Answers>
81. Winter C. Muslim population in Europe projected to rise. Deutsche Welle. 30.11.2017. URL: <https://cutt.ly/0b3dE1p>.
82. Europe's Growing Muslim Population: full report / Pew Research Center. 29.11.2017. URL: <https://cutt.ly/lb9I1vS>
83. Joel S. Muslims and the State in Britain, France, and Germany [Electronic resource] / S. Joel, L. Fetzer, C. Soper. – UK : Cambridge University Press, 2005. – 208 p. –URL: https://books.google.com.ua/books?id=mjWwydwh37wC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
84. Rede von Bundespräsident Christian Wulf vor der Großen Nationalversammlung der Türkei. URL: http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Christian-Wulff/Reden/2010/10/20101019_Rede.html.
85. Dresden ist mehr als Pegida URL: <http://www.dw.com/de/kommentar-dresden-ist-mehr-als-pegida/a-35953417>.
86. Омелянюк М. Стабільність, мігранти й провали на міжнародній арені. Якою була Німеччина за Меркель. URL: <https://suspilne.media/160175-stabilnist-migranti-j-provali-na-miznarodnij-areni-akou-bula-nimeccina-za-merkel/>